

Het appèl van de wereld ontmoeten! Hoe ben ik?

Interview Gert Biesta

De vakwereld LO is onder invloed van Onderwijs 2032 en Curriculum.nu aan het onderzoeken wat persoonsvorming en beweegidentiteit voor het bewegingsonderwijs betekenen. Gert Biesta onderscheidt drie doeldomeinen: kwalificatie, socialisatie en subjectificatie. Wat betekenen de drie doeldomeinen, in het bijzonder subjectificatie, voor bewegingsonderwijs? Hoe past het begrip beweegidentiteit bij het doeldomein subjectificatie? In dit artikel een interview met Gert Biesta. | Ger van Mossel



Gymlesje

Het interview met Gert Biesta begon met een kort gymlesje met Gert, Ger en Chris, om onze ideeën over bewegingsonderwijs bewegend duidelijk te maken.

“Wil jij proberen deze struisvogelveer te laten balanceren op jouw wijsvinger?” (Actie 1). “Dit is je direct gelukt, knap. Kijk eens naar mijn voorbeeld, wat valt je op en wil je dat ook proberen?” (Actie 2). “Je hebt goede controle over de balancerende veer, als je de veer de kans geeft om uit balans te gaan dan kun je de valbeweging van de veer gaan volgen.” (Actie 3).

Hierna keken we naar hoe verschillend wij met de veer aan het balanceren waren, ieder deed dat op zijn eigen wijze. Gert was een fijne leerling die geboeid meedeed. Na deze introductie hebben we drie vragen besproken.

Vraag 1: Verschil tussen onderwijzen en leren?

Chris Hazelebach: “Het motto van KVLO is ‘Goed leren bewegen’. Hiermee wordt zowel het leren van de leerlingen als het onderwijzen van de leraar bedoeld. In je boeken schrijf je geregeld over het verschil tussen leren en onderwijzen. Waarom vind jij dat onderscheid zo belangrijk?”

Gert Biesta: “Als je wil begrijpen wat het bijzondere van onderwijs is, moet je je altijd afvragen of de leraar daarvoor nodig is en het leren ook niet zomaar elders, zonder leraar had kunnen plaatsvinden. Voor het onderwijs is de leraar essentieel. Hij of zij is daar niet toevallig. Leren kan en doet een kind overal, zeker in dit tijdperk waar op internet overal informatie te halen is. Maar een leraar ontmoeten en onderwezen worden, dat is iets anders. Een leraar heeft een toegevoegde waarde, hij of zij kan de

blik verruimen van de leerling. Buiten de school gebeurt dat niet zomaar. In de 19e eeuw maakten fabrieksarbeiders in Engeland onderscheid tussen *useful knowledge* en *really useful knowledge*. *Useful knowledge* kan je prima leren in de fabriek, daar heb je geen school voor nodig. Maar bij *really useful knowledge* gaat het om vragen als waarom sommige kinderen later in fabrieken terecht komen en anderen directeur worden. Die vragen kom je op de werkvloer niet zomaar tegen. Daar moet expliciet ruimte en tijd voor worden vrijgemaakt. Zulke vragen moet je durven stellen. Een leraar kan precies daar het verschil maken. De leraar heeft de taak om voor de leerling voortdurend deuren te openen, vooral ook die deuren waar de leerling zelf niet naar op zoek was.”

“Als je het alleen maar over de leerling hebt, wat hij of zij leert op school, dan mis je het essentiële verschil tussen onderwijzen en leren. Ik ben daarin misschien wat extreem, maar het helpt wel om het gesprek over onderwijs scherp te houden. Er zijn allerlei onderwerpen en vraagstukken in de wereld die belangrijk zijn, maar welke moeten op school worden onderwezen? Mijn tweede punt is: Waar heb je een leraar, in jullie vak een leraar bewegingsonderwijs, voor nodig? Wat leren leerlingen niet automatisch en toevallig buiten school, bijvoorbeeld op het speelveld of in de sport?”

“Een derde element is het wezenlijke verschil tussen iets ‘van’ of ‘door’ iemand leren. Het verschil tussen mensen en dieren is dat bij mensen iets wordt binnengebracht of neergelegd waarmee hij of zij zelf iets doet. Mensen leren iets ‘van’ iemand. Dieren leren iets ‘door’ iemand, die ze iets aanleert. Bij interactie tussen mensen is sprake van ‘gezag’. Gezag is iets je laten zeggen, je stelt je open om iets ergens van te leren. Je probeert nieuwe dingen te leren, maar je bepaalt zelf hoe je dat invult en versterkt. In het lesje liet ik zelf de veer vallen en probeerde dat weer te herstellen. Jij gaf mij de ruimte om het uit te proberen, het te doen en niet zozeer om te leren.”

“Je kan als docent ook een les kapot maken door bijvoorbeeld vooraf een rubric met leerdoelen te stellen. De les



Foto 1 Venndiagram drie doeldomeinen

wordt dan dichtgetimmerd. Dan nodig je mij minder uit om mezelf te geven, te ontdekken en te experimenteren. Of door te veel te helpen, dan voel ik me bekeken. Dat helpen mag wel, maar niet te snel. Wat de leerling uiteindelijk leert, bepaalt hij zelf. Het ideaal is dat er na afloop van de les iets is gebeurd, iets wat bij de leerling niet onopgemerkt is gebleven.”

Vraag 2: Komen de drie doeldomeinen van Biesta overeen met de beweegdoelgebieden?

Chris Hazelebach: “In de vakwereld LO wordt vaak gebruik gemaakt van de volgende drie beweegdoelgebieden of sleutels: bewegen verbeteren, bewegen regelen en bewegen beleven/waarderen. Om dit te visualiseren gebruiken we drie viltjes die samen een venndiagram vormen (zie foto 1). Welke overeenkomsten en verschillen zijn er tussen de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en subjectificatie en de drie beweegdoelgebieden bij bewegingsonderwijs?”

Gert Biesta: “Ik herken in de bewegingsopdracht met de struisvogelveer het doeldomein kwalificatie. Het ging om het laten balanceren van de veer. De activiteit en het materiaal nodigt je daartoe uit. De eerste oefening lukte meteen en bij de tweede oefening ging het om de veer beter te laten balanceren. Ik werd geholpen door het voorbeeld mijn ogen te richten op de bovenkant van de veer. ‘Lukken’, lukt ‘t, vind ik een mooie

term om dit doeldomein te duiden. De leerlijnen van ‘beter bewegen’, zoals balanceren, springen en zwaaien, passen in het doeldomein kwalificatie.”

“Het doeldomein socialisatie komt overeen met samen bewegen regelen. Leerlingen moeten in een les bewegingsonderwijs samen het een en ander regelen, zoals het op gang brengen en houden van een spel, maar ook het omgaan met verschillen. Leerlingen kunnen bij bewegingsonderwijs in dit domein veel leren. Heel mooi vind ik dat jullie bij bewegingsonderwijs uitgaan van de intrinsieke waarde van socialisatie. En niet zozeer iets voor ‘buiten’ de school, maar wat zich op dat moment in de les afspeelt tussen de leerlingen. Het doeldomein socialisatie wordt maar al te vaak opgehangen aan extrinsieke waarden en normen.”

“Het doeldomein subjectificatie is de meest ingewikkelde. Het eerste wat bij mij opkomt, is dat het niet om het bewegen gaat maar om ‘iemand die beweegt’. Dat klinkt heel simpel, maar is heel wezenlijk. Vergelijk het met lezen en leesonderwijs waar het nog altijd gaat over taalvaardigheid, de geschreven taal kunnen decoderen, en niet over ‘of iemand leest’ en ‘wat iemand doet, met wat hij leest’. Dan heb je het niet over onderwijs, maar over het africhten van ‘decodeermachines’. Ook bij bewegen gaat het er niet zozeer om dat iemand beter gaat bewegen, maar veel meer om wat hij of zij ermee

doet. Je vertrekt vanuit de activiteit. Het doeldomein kwalificatie met allerlei beweegactiviteiten, 't wat', biedt daartoe een mooi vertrekpunt. Vervolgens is het belangrijk wat de leerling als sociaal wezen doet met die activiteiten. Bewegen is een manier om in de wereld te zijn. Bijvoorbeeld, zich niet te groot maakt ten opzichte van andere leerlingen. In het doeldomein socialisatie gaat het erom hoe de leerling zich verhoudt tot anderen, immers de leerling is een sociaal wezen. Vervolgens is er de vraag hoe je dat tematiseert in je onderwijs. Dan komt heel snel een woord als 'verantwoordelijkheid' naar voren. Als je bijvoorbeeld heel goed een bal kan schieten, wat voor een verantwoordelijkheid geeft dat je? Of als je in een groep zit waar jij dat goed kan en iemand anders niet, wat doe je dan? Dat zijn de wezenlijke pedagogische momenten waarop we 'op de deur van de leerling kloppen'. Dat de leerling het besef krijgt dat het niet alleen om het technisch leren passen van de bal gaat, maar dat je dat met anderen doet en daarom steeds met vragen bij jou terugkomen. Het is mooi dat je competent wordt, maar wat ga je daar vervolgens mee doen? Daar ligt een gevaar aan, van ik ben de beste, dan mag ik de bal keihard naar de ander schoppen. Dan komt het derde doeldomein subjectificatie in beeld. In het onderwijs zijn we iemands bewegen aan het verbeteren, maar met die verbetering komen er ook mogelijkheden, beperkingen en verantwoordelijkheden. We geven de leerling de ervaring van het sociale, dan komen er vragen als wat is er voor mij te doen? Die vraag levend houden dat is subjectiverend onderwijs waarbij we steeds op de deur van de leerling kloppen: Wat ga jij ermee doen?"

"Het derde doeldomein subjectificatie betekent niet bewegen beleven of bewegen waarderen, maar meer het 'bewegen verantwoorden'. Bij bewegen beleven schuif je het individu te veel naar voren: wat beleef ik eraan? Bewegen waarderen klinkt te soeverein, ik ga ergens een oordeel over vellen. Bewegen verantwoorden komt dichterbij subjectificatie. Met het kunnen en de weg weten te vinden in het sociale komt de vraag wat ga ik daarmee doen. Hoe ga ik mijn bewegen en mezelf

verhouden tot datgene wat voor mij in de les geopend is. Het gaat daarom niet om 'wie ben ik' maar 'hoe ben ik'."

Vraag 3: Beweegidentiteit of subjectificatie?

Chris Hazelebach: "Onze derde vraag sluit hierop aan. In ons vakgebied gebruiken we de term beweegidentiteit en hoe past deze term volgens jou bij het doeldomein subjectificatie?"

Gert Biesta: "De beweegidentiteit van iemand zegt iets over 'wie' iemand is, zowel in termen van datgene waar iemand zich mee identificeert als in termen van hoe iemand door anderen geïdentificeerd wordt. Het gaat dan over de manier waarop iemand is gesocialiseerd. Beweegidentiteit verwijst dan meer naar het doeldomein socialisatie. In dit doeldomein proberen we de leerlingen toegang te bieden tot culturen, praktijken en tradities, met de uitnodiging om voor zichzelf een plaats te vinden een identiteit te verwerven."

"Bij subjectificatie en subject-zijn gaat het juist niet om de vraag 'wie' ik ben, maar om de vraag 'hoe' ik ben, 'hoe' ik besta, 'hoe' ik mijn leven probeer te leiden. Subjectificatie omvat daarom de vraag wat iemand in een bepaalde situatie met zijn of haar identiteit zal doen – maar ook met alles wat iemand heeft geleerd, alle capaciteiten en competenties die iemand bezit en ook met blinde vlekken, onvermogens en incompetenties, vooral als er een appèl op iemand wordt gedaan. Vanuit een pedagogisch vertrekpunt doen we bij de leerlingen een appèl op hoe zij zich tot anderen verhouden. Welke keuzes maak jij en hoe wil je daarin gekend worden?"

"Het doeldomein subjectificatie gaat dus over hoe mensen worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid. We doen dan een appèl op hun binnenwereld. Het gemoed weegt als het ware wat er binnenkomt, daarmee ga ik wel of niet iets doen. De activiteit met de veer nodigt uit om daarmee te balanceren. Je opent een deur of rijkt iets aan bij de leerling. Het is vervolgens aan de leerling hoe hij of zij dat oppakt. De veer verschijnt in de wereld als een appèl. Je kan het laten vallen of in balans houden. Wij mensen verschijnen zo als antwoord

op het appèl van de activiteit. Je brengt iets in het aandachtsveld van de leerling. De leerling stapt in op het appèl van de activiteit, aangereikt door de leraar, dat vraagt iets van hen."

Met deze uitspraak van Gert Biesta was voor ons de cirkel weer rond. Uit het gesprek ontstond bij ons het idee dat onderwijzen een balancerend vertoeven is tussen de drie doeldomeinen. Waarbij er voortdurend een wisselend appèl op de leerkracht en de leerlingen gedaan wordt, om dat wat uit balans raakt te volgen en weer iets nieuws is te ontdekken. Gert Biesta heeft in het interview geregeld uitgesproken dat ons vakgebied een prachtige plek is om op een concrete en betekenisvolle manier aan de drie doeldomeinen te werken. ●

Dit artikel is tot stand gekomen dankzij mede-interviewer Chris Hazelebach.



Bronnen

Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Uitgeverij Phronese.
 Biesta, G. (2022). *Wereldgericht onderwijs: een visie voor vandaag*. Uitgeverij Phronese.
 Biesta, G. (2023). *De school als vrijplaats*. Verkregen op 17-10-2023, van <https://verus.nl/publicaties/de-school-als-vrijplaats>

Contact

ger.vanmossel@kvlo.nl

Ger van Mossel is hoofdredacteur van LO Magazine en onderwijsadviseur vo bij KVLO

Gert Biesta is hoogleraar 'Educational Theory and Pedagogy' aan de University of Edinburgh in Schotland en hoogleraar 'Public Education' aan Maynooth University in Ierland. Eerder was hij werkzaam aan universiteiten in Nederland, Engeland en Luxemburg en gasthoogleraar in Finland, Zweden en Noorwegen. Van 2015 tot 2018 was hij geassocieerd lid van de Onderwijsraad. Van 2020 tot 2022 maakte hij deel uit van de Wetenschappelijke Curriculumcommissie. Sinds 2023 is hij kroonlid van de Onderwijsraad.

Kernwoorden

doeldomeinen, subjectificatie, beweegdomeinen, beweegidentiteit

Hoe tegemoetkomen aan beweegidentiteit?

Als beginnend docent LO kwam ik in aanraking met beweegidentiteit – of tenminste, dat dacht ik. Misschien ging het nog eerder over mijn professionele identiteit. Het heeft in ieder geval aangezet tot onderzoek bij mijzelf; hoe kan ik als docent tegemoetkomen aan de beweegidentiteit van leerlingen en studenten. En is het dan wel beweegidentiteit, of misschien eerder beweegsubject-zijn? In dit artikel neem ik je mee in mijn verhaal. Afsluitend in het artikel geef ik een aantal praktische uitgangspunten waarvan ik denk dat daarmee recht gedaan wordt aan de beweegidentiteit van leerlingen en studenten. Dat is slechts mijn perspectief; ik daag je uit tot onderzoek in jouw eigen praktijk! | René Muès

Een aantal jaar geleden gaf ik als student één van mijn eerste lessen LO ooit. Ik stond in een gymzaal van een kleine basisschool in Emmen. Daar, met andere medestudenten, kreeg ik het onderdeel basketbal toebedeeld. Een ogenschijnlijk eenvoudig partijspel in eerste opzicht. Daar stond opeens Pim voor m'n neus. Hij kreeg, tegen verwachting van het moment in, opeens de basketbal in z'n handen. Met gespannen ogen kijkt hij mij aan. "Wat moet ik doen?!" "Probeer maar te scoren!", roep ik fanatiek. Pim twijfelt niet en scoort de bal door de basket achter zich. Prachtig punt. Wel in de eigen basket. Op het moment zelf kreeg ik, als student, een vloedgolf aan gedachten binnen. Wat moest ik daar nou mee? Het was niet sport-typisch, zoals ik inmiddels bijna 'opgevoed' was om na te leven. Ik had geen idee wat ik moest doen. Pim kreeg een duim en een "mooi gedaan hoor!".

Terugkijkend was het één van de momenten waardoor m'n interesse verder getrokken werd in het bewegingsonderwijs. Om antwoord te geven op de vraag wat het moment bij basketbal was en welke waarde het had voor mij, moest ik verder zijn. Dat heeft volgens mij onder andere te maken met de non-lineairiteit van identiteit. Zoals ook Van Tongeren beschreef in zijn boek *Identiteit-tijd* verschuiven naarmate we ouder worden ons perspectief op onszelf en de wereld. De gebeurtenissen van het verleden zijn niet van statische betekenis voor ons identiteitsvorming. Daardoor zou je kunnen stellen dat identiteit een constante en onoplosbare vraag is. Dit geldt wellicht ook voor onze beweegidentiteit. Naarmate het leven vordert krijgen we meer perspectief op de eigen (beweeg-) identiteit. Wie je bent, is de vraag van het leven.



Biesta (2009) stelt in één van zijn artikelen dat subject-zijn onderscheiden dient te worden van de identiteit. Identiteit, zo stelt hij, is het antwoord op de vraag wie je bent. Daar waarmee je identificeert. Subject-zijn lijkt in zijn opvatting daarentegen bijna een geoperationaliseerde identiteit. Het gaat erom hoe iemand is, bijvoorbeeld hoe deze persoon omgaat met zijn of haar vrijheid.

Terug naar Pim. Het is één van de vragen die mij de afgelopen weken bezig heeft gehouden. Van welke betekenis was het basketbal moment voor Pim? Zou het gevolgen hebben gehad voor z'n beweegidentiteit, of beweegsubject-zijn? Het diende bij mij de vraag aan of een docent ruimte kan bieden aan subjectificatie in het bewegingsonderwijs. Om niet alleen te kwalificeren; bijvoorbeeld het aanleren van breed motorische vaardigheden, of te socialiseren; het aanleren van fair-play en het op gang



Hoe kan een docent ruimte bieden in zijn of haar onderwijs voor subjectificatie?

houden van spellen, maar dus ook subjectificatie. Subjectificatie om te onderzoeken naar zichzelf. Onderzoek of basketbal wel een sport is die zij leuk vinden, of waarom ze überhaupt basketballen? Onderzoek naar het unieke van het mens-zijn in de sport en beweegwereld.

Hasslöf en Malmberg (2014) stellen dat subjectificatie betrekking heeft

op het vormgeven van het onderwijs, zodat er ruimte ontstaat om bestaande structuren uit te dagen, nieuwe perspectieven op een kwestie te verkennen en leerlingen in staat te stellen hun eigen relatie tot opvattingen te onderzoeken. Daarnaast stellen ze dat onderwijssituaties ruimte kunnen bieden voor het ontstaan van het proces van subjectificatie, hoewel het nooit als een voorspelbaar resultaat mag worden beschouwd. Vandaar dat er gesproken wordt van 'ruimte voor subjectificatie'. Hoe kan een docent dan ruimte bieden in zijn of haar onderwijs voor subjectificatie?

Eén van de mogelijke manieren om ruimte te bieden aan subjectificatie in onderwijs is volgens Hasslöf en Malmberg (2014) het gebruiken van kritisch denken als uitgangspunt. Ze beschrijven een basis waarin de leerling nieuwsgierig is om meer te willen weten, te onderzoeken en verschillende perspectieven probeert te

vinden. Kritisch denken is volgens hen daarnaast iets wat gebeurt in lesgeefmomenten. Het gaat er daarbij om dat docenten rekening houden met een ruimte waarin anders gedacht mag worden; waar leerlingen hun eigen perspectieven mogen delen op gebeurtenissen of problemen. Bijvoorbeeld door vragen te stellen waarom een leerling denkt dat een bewegingsprobleem zich voordoet. Of vragen waarvoor het spelen van een teamsport kan dienen volgens de leerling. Een ruimte waarin een leerling 'vrij' kan denken en spreken over zijn of haar subject-zijn is dus van belang. Dat geeft consequenties voor didactiek van een docent; onder andere bijvoorbeeld bij het stellen van vragen, maar ook het inbouwen van denktijd.

Laten we eens verder inzoomen op dat vragen stellen. Als het stellen van een vraag het doel dient om ruimte te bieden aan subjectificatie, dan vraagt dit iets van de vraag zelf. Immers, als we aan leerlingen vragen: "Wat moet je allemaal doen bij een goede handstand?" stellen we een teacher-centered vraag. Eentje die, soms onbedoeld, gericht is op beoordelen van bestaande kennis en vaardigheden. Een vraag die daarnaast vaak maar één goed antwoord heeft. Teacher centered-vragen beperken de autonomie van leerlingen door zich te richten op dat 'juiste' antwoord. Daarnaast beperkt het die diversiteit die juist opgezocht dient te worden, doordat de vragen veelal leiden tot dezelfde antwoorden.

Daarentegen zou een docent meer ruimte voor subjectificatie kunnen bieden door het stellen van student centered-vragen. Daarmee zou een docent kunnen vragen naar de wijze

waarop een leerling een bepaald probleem zou kunnen oplossen (bijvoorbeeld: "Hoe zou jij bewegingsprobleem x tijdens de handstand willen oplossen?"). Hiermee zou de nieuwsgierigheid van leerlingen aangewakkerd kunnen worden en geeft het leerlingen meer controle over hun leerproces. Als laatste wil ik ingaan op dat centraal zetten van leerlingen in het leerproces (student centered learning, SCL) als mogelijke methode om ruimte te bieden aan subjectificatie. Hoewel ook duidelijk is dat SCL niet altijd een mogelijkheid is voor een docent (denk aan de grote variatie in contexten en doelgroepen), wil ik toch enkele mogelijkheden die onderwijs vanuit SCL biedt bekijken. Bij SCL formuleren docenten en leerlingen samen doelen; dit is niet ondenkbaar voor het bewegingsonderwijs. Vooraf aan een les kan een docent bijvoorbeeld vragen aan leerlingen om leerdoelen te formuleren (of, in mijn voorkeur, experimenten: "Wat wil je uitproberen of leren?"). Het formuleren van een leerdoel kan je natuurlijk plaatsen binnen een vooraf ontworpen les; bijvoorbeeld tijdens een les acrogym. Door leerlingen zelf na te laten denken over wat zij graag willen uitproberen, leren, bied je ruimte aan het subject-zijn. Overby (2011), stelt dat naast het zelf laten formuleren van leerdoelen een docent ook veel diversiteit in zijn of haar groepsvorming heeft aan te brengen. Daarmee komen leerlingen zelf meer in contact met andere perspectieven.

Om als docent in het bewegingsonderwijs te kijken naar de beweegidentiteit van leerlingen, vraagt het eigenlijk bezig te gaan met het beweegsubject-zijn. Daarin kan je mogelijk ruimte bieden aan 'het

subject-zijn' door bijvoorbeeld expliciete aandacht te bieden aan kritisch denken, het (gezamenlijk) formuleren van doelen, het stellen van leerlinggerichte vragen en het creëren van een continue diverse groepssamenstelling. Achteraf had ik Pim, of misschien het gehele groepje, een leerlinggerichte vraag kunnen stellen; "Wat gebeurde er zojuist volgens jou?" om vervolgens eens te kijken wat er bij al die unieke kinderen ervaren werd. Mocht je met mij in gesprek willen naar aanleiding van dit artikel, bel of mail me gerust! ●



Bronnen

- Biesta, G. (2010). On the weakness of education / Biesta, Gert. <https://orbilu.uni.lu/handle/10993/7817>
- Hasslöf, H., & Malmberg, C. (2014). Critical thinking as room for subjectification in education for sustainable development. *Environmental Education Research*, 21(2), 239-255. <https://doi.org/10.1080/13504622.2014.940854>
- Overby, K. (2011). Student-centered learning. *Essai*, 9(1), 32.
- SLO (2019). *Essay persoonsvorming Gert Biesta*. (2019). <https://www.slo.nl/@5936/essay-0/>
- Van Tongeren, P. (2023). *Identi-tijd: tussen toekomst en verleden*.

Contact

r.mues@pl.hanze.nl

René Muès is opleidingsdocent aan de ALO Hanzehogeschool in Groningen

Foto

Anita Riemersma

Tekening

John Körver

Kernwoorden

beweegidentiteit, subjectificatie, student centered-vragen



Een docent zou meer ruimte voor subjectificatie kunnen bieden door het stellen van student centered-vragen

